

Van hoesters en spugers tot ingetrokken verloven

De impact van corona op de Nederlandse strafrechtspleging

Dorris de Vocht¹

Corona heeft op dit moment invloed op vrijwel alle aspecten van ons dagelijks leven. Dat geldt zeker ook voor het strafrecht. Hoewel we ons momenteel nog volop in het hart van de crisisfase bevinden en het nog veel te vroeg is om ook maar iets zinnigs te zeggen over wat dit op de lange termijn voor de strafrechtspleging gaat betekenen, zijn er volop ontwikkelingen waar te nemen die een eerste inventarisatie waard zijn.

Om te beginnen is vermeldenswaard dat er nieuwe strafbare feiten lijken te ontstaan. Waar het een aantal weken geleden niet goed denkbaar was dat iemand vervolgd zou kunnen worden voor het hoesten in de richting van een hulpverlener is dat inmiddels realiteit geworden.² Zo werd een vrouw uit Utrecht door de politierechter veroordeeld tot vier weken gevangenisstraf waarvan twee voorwaardelijk voor het in het gezicht spugen van een agente onder toevoeging van de woorden 'Ik heb corona'. Dat de betreffende vrouw stomdronken was tijdens het begaan van dit feit en uiteindelijk helemaal niet besmet bleek te zijn, maakte voor de politierechter niet uit. Ook een man uit Noordwijkerhout die opzettelijk twee agenten in het gezicht hoestte en riep dat hij ze met corona wilde besmetten, kon op weinig genade van de politierechter rekenen. Hij werd onder meer veroordeeld voor bedreiging met zware mishandeling en kreeg een deels voorwaardelijke celstraf van tien weken. Ook moet hij de betrokken agenten € 350 schadevergoeding betalen. Dat ook een hogere celstraf tot de mogelijkheden behoort, bleek op 31 maart 2020 toen de politierechter in Den Haag tot maar liefst drie maanden celstraf oplegde aan drie 'coronahoesters' voor het in het gezicht hoesten van politieagenten.

Coronagerelateerde criminaliteit

Bovengenoemde uitspraken lijken in lijn met het door het Openbaar Ministerie aangekondigde lik-op-stuk-beleid. De voorzitter van het College van procureurs-generaal, Gerrit van der Burg, heeft aangekondigd dat hard zal worden opgetreden tegen mensen die strafbare feiten plegen waarbij misbruik wordt gemaakt van de coronacrisis: 'Het Openbaar Ministerie tilt zwaar aan incidenten die aan corona zijn gerelateerd en zal waar mogelijk zware (cel)straffen eisen tegen verdachten die gedurende de crisis misbruik maken van de spanning of de maatregelen omtrent het virus.'³ De nadruk ligt duidelijk niet alleen op de hardheid van het optreden maar ook op de snelheid ervan: aangespoord wordt om zoveel mogelijk gebruik te maken van het (super)snelrecht. Dit leidde tot een primeur in Limburg waar van supersnelrecht normaliter geen gebruik wordt gemaakt: een 19-jarige man die op 24 maart jl. een Maastrichtse buschauffeur bespuugde en zei dat hij het coronavirus had, kreeg drie dagen later van de politierechter te horen dat hij acht weken de cel in moet en de chauffeur € 450 boete moet betalen. Zijn optreden werd gekwalificeerd als mishandeling, bedreiging en belediging. De Rechtbank Rotterdam heeft inmiddels een eerste poging gedaan om wat structuur aan te brengen in deze nieuwe

Auteur

1. Dr. D. de Vocht is Universitair docent aan de Universiteit Maastricht en rechter-plaatsvervanger in de Rechtbank Limburg. Met dank aan mr. K. van der Meijde, raadsheer

bij het Hof 's Hertogenbosch voor het regelmatig doorsturen van interessante ontwikkelingen en rechterlijke uitspraken.

Noten

2. Voor zover de in deze bijdrage genoemde uitspraken zijn gepubliceerd op www.rechtspraak.nl zal de vindplaats ervan worden genoemd. De niet gepubliceerde uitspraken

zijn ontleend aan verschillende media.

3. Zie www.om.nl/actueel/nieuws/2020/03/25/misbruik-corona-hard-aangepakt, laatst geraadpleegd op 31 maart 2020.

De rechtbank onderscheidt verschillende categorieën coronamisdrijven en geeft aan in hoeverre bij de straftoemeting rekening kan worden gehouden met het coronavirus

lijn in de strafrechtspraak.⁴ In deze zaak stond vooral ter discussie of het (slechts) woordelijk dreigen met besmetting met het coronavirus onder de huidige crisistandigheden zou moeten leiden tot een hogere straf. De rechtbank oordeelt in dit verband dat het gezien de huidige onzekere, beangstigende maatschappelijke omstandigheden in zijn algemeenheid voor de hand ligt om in geval van coronagerelateerde misdrijven zwaarder te straffen. Vervolgens onderscheidt de rechtbank verschillende categorieën coronamisdrijven en geeft aan in hoeverre bij de straftoemeting rekening kan worden gehouden met het coronavirus.⁵ Tenslotte nuanceert de rechtbank dat wel telkens oog zal moeten worden gehouden voor de concrete omstandigheden van het geval en dat de rechter zal moeten waken voor een te algemene ophoging van straffen.

Het gaat bij coronagerelateerde criminaliteit overigens lang niet alleen om hoesters en spugers maar ook om andere vormen van strafbaar gedrag zoals *cybercrime* (dat door de sterke toename van het internetgebruik een nieuwe *boost* lijkt te krijgen), oplichting (zoals de verkoop van niet-bestaande mondkapjes) en het niet voldoen aan de vele nieuwe in noodverordeningen opgenomen gedragsregels (zoals de nagelstylist die ondanks het verbod op uitoefening van contactberoepen toch aan het werk is). Boven genoemde strafbare feiten houden rechtstreeks verband met het coronavirus maar ook meer algemeen rijst de vraag wat de impact van het virus en de bijbehorende ordemaatregelen op de criminaliteit zal zijn. Een eerste voorzichtige inschatting van de politie laat zien dat normaliter veel voorkomende strafbare feiten zoals fietsendiefstallen, verkeersongevallen en woninginbraken aanzienlijk zijn afgenomen. Over de oorzaken van deze dalingen hoeft niet lang te worden nagedacht: er is simpelweg minder (fiets)verkeer en mensen zijn meer thuis. Met dat laatste houdt waarschijnlijk ook verband dat het aantal meldingen van burenoverlast en burenruzies lijkt te stijgen. En in de Britse media is zelfs al melding gemaakt van de eerste moord in huiselijke kring tijdens quarantaine (*'Britain's first self-isolation murder'*).⁶ Hoewel in deze zaak het oorzakelijk verband tussen de moord en de quarantaine nog niet is vastgesteld, wordt ook in Nederland verwacht dat zelf-isolatie niet bepaald een dempend effect zal hebben op het aantal huiselijk geweldzaken.

Strafrechtspleging

Bij het lezen van de vonnissen in eerdergenoemde strafzaken zou de indruk kunnen ontstaan dat het *'business*

as usual' is bij de rechtspraak maar niets is minder waar. Naar aanleiding van de uitbraak van het coronavirus heeft het landelijke crisisteam Rechtspraak (CMT) op maandag 16 maart 2020 aanvullende maatregelen genomen die gelden voor de gehele rechtspraak. In grote lijnen heeft dit ertoe geleid dat de rechtspleging min of meer is stilgelegd: alle niet-noodzakelijke zaken worden uitgesteld of aangehouden en reeds verzonden dagvaardingen en oproepingen worden ingetrokken. De rechter beperkt zich momenteel tot het nemen van noodzakelijke beslissingen en de behandeling van urgente zaken. Onder die laatste categorie moet worden verstaan: zaken die niet kunnen wachten vanwege de rechten van rechtzoekenden en verdachten. Voorbeelden van beslissingen die geen uitstel dulden zijn – uiteraard – beslissingen over voorlopige hechtenis. Wat dat laatste betreft, behoeft geen betoog dat (voorlopig) gehechte verdachten niet de dupe mogen worden van de coronacrisis. Zo is ook benadrukt door het Europees Comité voor de Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling of Bestrafing (CPT) dat op 20 maart jl. een aantal uitgangspunten heeft geformuleerd voor gedetineerden in tijden van corona.⁷ Hierin wordt onder meer benadrukt dat – gelet op feit dat detentie de verspreiding van corona kan faciliteren – zoveel mogelijk alternatieven voor voorlopige hechtenis dienen te worden overwogen en dat gedetineerden die vanwege een besmetting met het virus geïsoleerd of in quarantaine worden geplaatst, dagelijks moeten worden voorzien van *'meaningful human contact'* (uitgangspunt 5 en 8). Wat het CPT in dit verband onder *'betekenisvol'* verstaat, is wat mij betreft bijzonder interessant maar wordt in de regeling (helaas) niet nader toegelicht. In nationale context is in dit verband de brief van Minister voor Rechtsbescherming Sander Dekker het noemen waard.⁸ Teneinde de besmetting met en verspreiding van het coronavirus binnen instellingen van de Dienst Justitiële Inrichtingen zoveel mogelijk te beperken, gelden voor gedetineerden verschillende verstrekkende maatregelen. Zo zijn verloven en bezoeken⁹ opgeschort en worden de mogelijkheden tot het bijwonen van zittingen beperkt. Deze maatregelen dienen zoveel mogelijk te worden gecompenseerd door het (uitbreiden en faciliteren) van bel- en Skype-mogelijkheden en het deelnemen aan zittingen via beeldverbinding.

De speciale positie van voorlopig gehechte verdachten heeft in een klein aantal gepubliceerde zaken al tot interessante verweren en overwegingen geleid. Advocaten voeren verschillende coronagerelateerde verweren of onderbouwen hun verzoek om schorsing dan wel opheffing van voorlopige hechtenis met nieuwe aan corona ontleende argumenten. De door de verdediging aangevoerde argumenten zijn divers maar lijken vooralsnog (grofweg) in drie categorieën te kunnen worden verdeeld: 1. individuele omstandigheden (persoon van de verdachte), 2. detentie-omstandigheden en 3. de voortgang van de zaak (vertraging in het onderzoek). Wat betreft de eerste categorie kan gedacht worden aan het risico dat een (wellicht kwetsbare) verdachte in detentie een onaantvaardbaar risico op besmetting loopt. In de context van detentieomstandigheden wordt wel aangevoerd dat de coronacrisis een negatieve invloed heeft op het regime in penitentiaire

inrichtingen: de sfeer zou grimmig(er) zijn en vrijheden zoals arbeid en bezoek zijn ingetrokken. Ten aanzien van de voortgang van de zaak wordt in sommige gevallen door de verdediging bepleit dat de coronacrisis het onderzoek zodanig zal vertragen dat detentie ‘in het belang van het onderzoek’ niet langer gerechtvaardigd is. Hoewel het aantal gepubliceerde uitspraken (nog) beperkt is, kan voorzichtig worden geconcludeerd dat dit soort verweren en verzoeken goed moet worden onderbouwd en gedocumenteerd om enige kans van slagen te kunnen hebben. Verschillende beslissingen op verzoeken tot schorsing van de voorlopige hechtenis laten een tweestappenredenering zien. De eerste stap is om te beoordelen of de voorlopige hechtenis geschorst zou zijn als de coronacrisis niet aan de orde zou zijn waarna in de tweede stap wordt beoordeeld of de coronacrisis in corrigerende zin inbreuk maakt op de het resultaat van die afweging. Zie voor een voorbeeld een vonnis van de Rechtbank Noord-Holland waarin het verzoek om schorsing werd toegewezen gelet op de kwetsbare gezondheid van verdachte, haar hogere leeftijd (67 jaar), haar blanco justitiële documentatie en het feit dat het opsporingsonderzoek hinder ondervindt van de coronacrisis.¹⁰ Kansloos zijn coronagerelateerde verzoeken en verweren dus zeker niet. Zo blijkt ook uit een andere beslissing van de Rechtbank Noord-Holland die de voorlopige hechtenis schorste van een man die wordt verdacht van het vervoeren van ruim 28 kilo heroïne en het witwassen van bijna € 60.000. Volgens de rechtbank was schorsing – ondanks het gevaar op recidive en de ernst van de verdenking – gerechtvaardigd ‘vanwege zeer bijzondere omstandigheden die verband houden met

Minder succesvol – maar wel creatief – was het verweer van een advocaat in Amsterdam die aanvoerde dat het recidiverisico van zijn alcoholverslaafde cliënt zeer gering was nu alle horecagelegenheden gesloten zijn

de coronacrisis’ waarbij voornamelijk werd gewezen op de kwetsbare en verslechterende gezondheid van de ouders van de verdachte.¹¹ Minder succesvol – maar wel creatief – was het verweer van een advocaat in Amsterdam die aanvoerde dat het recidiverisico van zijn alcoholverslaafde cliënt zeer gering was nu alle horecagelegenheden gesloten zijn.

Een andere noemenswaardige ontwikkeling is dat de rechtspraak – net als vele andere disciplines – door de corona-crisis gedwongen wordt om in toenemende mate (en versneld) gebruik te maken van allerlei digitale communicatiemogelijkheden. Digitalisering van de rechtspraak is een reeds lang geleden ingezet proces maar door de crisis lijken zorgvuldig uitgezette stappenplannen nu met zevenmijlslaarzen te moeten worden genomen. Concreet betekent dit onder meer dat in de zaken die nog wel worden behandeld (zittingen, verhoren en voorgeleidingen die niet kunnen worden uitgesteld) zoveel mogelijk via telehoren, Skype of telefonisch plaatsvinden. Dit roept behalve problemen van technische aard (haperende verbindingen et cetera) ook meer fundamentele vragen op. Zoals de vraag of – en zo ja hoe – het gebrek aan rechtstreeks contact met de verdachte de besluitvorming van de rechter beïnvloedt. Interessant in dit verband is een eerste coronawaking die onlangs bij de Rechtbank Rotterdam plaatsvond.¹² Dit betrof weliswaar geen strafzaak maar een (civielrechtelijke) beslissing in het kader van de voortzetting van een crisismaatregel op grond van de Wet verplichte geestelijke gezondheidszorg (Wvzggz). Vanwege de binnen de rechtspraak genomen corona-maatregelen had de rechter bekend gemaakt de betrokkene niet persoonlijk te zullen horen maar telefonisch. Laatstgenoemde maakte hier bezwaar tegen vanuit de overtuiging dat de rechter de betrokkene moet kunnen zien om ook het non-verbale aspect mee te kunnen nemen in de oordeelsvorming. Toen de rechter aangaf niet van het protocol te willen afwijken, besloot de advocaat van verzoeker de rechter wegens vooringenomenheid te wraken. Dit echter zonder succes: de wrakingskamer oordeelde dat de beslissing van de rechter mede gelet op de omstandigheden niet onbegrijpelijk was.

Bovengenoemde ontwikkelingen zijn slechts een voorlopige selectie. Niet alleen ons dagelijks leven maar ook het (straf)recht zal de komende tijd nog beïnvloed blijven door de coronacrisis.¹³ Zeker nu zojuist bekend is geworden dat de huidige maatregelen de komende weken nog onverkort van kracht zullen blijven. Hoe deze invloed er op de langere termijn uit zal gaan zien en wat dit voor de verschillende onderdelen van de strafrechtspleging gaat betekenen, is natuurlijk de grote vraag. Genoeg voer voor toekomstig onderzoek in ieder geval. •

4. Rb. Rotterdam 30 maart 2020, ECLI:NL:RBROT:2020:2696.

5. Zie voor een opsomming van de vijf categorieën hoofdstuk 4 van het vonnis.

6. Zie www.thetimes.co.uk/article/husband-accused-of-killing-wife-during-coronavirus-self-isolation-xchxgnwr, laatst geraadpleegd op 31 maart 2020.

7. *European Committee for the Prevention*

of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment, Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic issued on 20 March 2020, CPT/Inf(2020)13.

8. Brief van 13 maart 2020 (Maatregelen aanpak coronavirus in justitiële inrichtin-

gen), Ministerie van Justitie en Veiligheid.

9. Met uitzondering van gesprekken die in het kader van de rechtsgang op locatie gevoerd moeten worden, zoals gesprekken met een advocaat.

10. Rb. Noord-Holland 19 maart 2020, ECLI:NL:RBNHO:2020:2102.

11. Rb. Noord-Holland 19 maart 2020, ECLI:NL:RBNHO:2020:2101.

12. Rb. Rotterdam 20 maart 2020, ECLI:NL:RBROT:2020:2454.

13. Hetgeen uiteraard ook voor vrijwel alle andere landen geldt die door het coronavirus zijn (of nog zullen worden) getroffen. Zie voor een inventarisatie van gevolgen voor de strafrechtspleging in verschillende landen wereldwijd de website van Fair Trials International: www.fairtrials.org/covid19justice.